
ODGOJ ZA PODUZETNIŠTVO U PRIMARNOM OBRAZOVANJU

Mirjana Posavec
Osnovna škola Ivana Rangera, Lepoglava, Hrvatska
amirjana.posavec@gmail.com

Sažetak - *suvremena škola povećava važnost komunikacijskih i interpersonalnih vještina, a društvo treba široko obrazovane kadrove pripremljene za nove promjene što zahtijeva različite i inovativne pristupe u učenju. To uključuje stjecanje novih vještina i kompetencija. Jedna od takvih kompetencija jest odgoj i obrazovanje za poduzetništvo, koje se kao međupredmetna tema pojavljuje u Nacionalnom okvirnom kurikulumu. Školske zadruge imaju dugogodišnju predanost obrazovanju, a zadrugne vrijednosti imaju mnogo toga ponuditi današnjem (i budućem) obrazovanju. Kroz usvajanje zadrugnih vrijednosti djeca i mladi ljudi mogu steći bolje razumijevanje svoje uloge kao građana te tako pomoći u izgradnji pravednijeg društva. Osim toga, zadrugne vrijednosti mogu pomoći školama podići standarde na razne načine pomažući im da se uključe u lokalnu zajednicu, a istovremeno i omogućiti veću participaciju roditelja i vanjskih poslovnih suradnika u životu škole. Zadruga u primarnom obrazovanju temelji se i na učenju demokracije, moralne, građanske i društvene odgovornosti pojedinca te se prakticira u razredu i školi. Usavršavanje zadruga pojačava novi impuls na polju strukovne izobrazbe i u pripremanju mladih ljudi za njihov ulazak na tržište rada. Iako formalno obrazovanje, kakvo je razvijeno u Europi, nije pogodno za razvoj poduzetništva, ipak uvelike može doprinijeti uspješnom rješavanju poduzetničkih izazova unutar EU-a.*

Ključne riječi - *odgoj za poduzetništvo, primarno obrazovanje, učenička zadruga, zadrugne vrijednosti*

Uvod

Danas je, možda više nego ranije, potrebno pratiti nove trendove u kulturi, obrazovanju, gospodarstvu, tehnologiji jer društvo treba široko obrazovane kadrove pripremljene za nove promjene, što zahtijeva različite i inovativne pristupe u učenju. To uključuje stjecanje novih vještina i kompetencija. U školama, mladi ljudi razvijaju kompetencije kako bi bili odgovorni i motivirani za donošenje odluka koje imaju pozitivan utjecaj na njih, ali i na druge. Odgoj i obrazovanje za poduzetništvo započinje u primarnom obrazovanju, nastavlja se u srednjoj školi te pruža mogućnost da učenici povezuju svoje učenje sa „stvarnim, životnim“ situacijama. Kombinira učenje u školi i sudjelovanje u radu šire zajednice, uključujući i poslovni svijet, te učvršćuje relevantnost i vrijednost onoga što se uči u nastavnim programima. Prema Gardneru (2000.), ključni element uspješnog obrazovanja jest put koji određuje ishode poučavanja, ali i načine kako doći do postavljenih ciljeva. Dogovorene smjernice i standardi čine školu uspješnom, a škole koje uključuju roditelje, lokalnu zajednicu i vanjske partnere u upravljanje školom imaju ogroman utjecaj na standarde, dok brzi razvitak znanosti i tehnologije, razvitak proizvodnje, novi proizvodni i društveni odnosi danas traže odgoj za poduzetništvo. Godine 2005. objavljena je Preporuka Europskog Parlamenta i Vijeća u kojoj su predstavljene zajedničke europske preporuke za ključne kompetencije. Rezultat dogovora Komisije i Parlamenta Europske unije (EU) o okviru ključnih kompetencija je „Europski okvir za ključne kompetencije“. Jedna od ključnih kompetencija jest i poduzetništvo, a u Republici Hrvatskoj javlja se po prvi puta u Nacionalnom okvirnom kurikulumu kao međupredmetna tema.

Učeničke zadruge

Svrha je radnog odgoja svakog pojedinca da osim tjelesne, intelektualne, moralne i estetske razine ovlada kulturom koja će ga osposobiti za ekonomičan, kreativan i poduzetnički rad. Radni odgoj i odgoj za poduzetništvo (*young entrepreneurship*) zauzimaju važno mjesto u odgojnome procesu i isto tako trebaju zauzeti važno mjesto u teoriji odgoja. Naročito u radu s dragovoljnim skupinama u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima u kojima mladi svojim odnosom jamče energetske potencijale, a voditelji i škola profesionalnu razinu odgovornosti pojedinca (Petak, 2005.).

Učeničke zadruge (*engl. school cooperatives, school co-ops*) su osmišljene kao vrlo fleksibilne proizvodne izvannastavne aktivnosti (slika 1.), osiguravajući pritom da škola i zadruga mogu graditi povjerenje i suradnju s partnerima što odgovara njihovim specifičnim potrebama. Individualizacijom i induktivnim pristupom, koji uključuje praktičan rad u izvannastavnim aktivnostima, dokolica postaje razvojni resurs koji, sukladno pokretu radne škole, u potrazi za funkcionalnim obrazovanjem pridonosi gospodarskoj funkciji u tzv. školi za život. Ta funkcija obuhvaća razumijevanje svijeta rada i poduzetničku ulogu, jer je zadrugarstvo najprimjereniji način gospodarske organizacije i postizanja ekonomskih interesa malih (pa i srednjih) poduzetnika. Time zadruge dijele resurse koje donose suradnju i kooperativne vrijednosti u današnji obrazovni sustav (Petak, 2006.).

Slika 1. Izrada proizvoda –učenička zadruga.

Povijest učeničkog zadrugarstva u Hrvatskoj

Smatra se da je prva učenička zadruga u Hrvatskoj nastala u Pučišćima na otoku Braču 1896. godine. Odonda do danas taj je oblik izvannastavnog rada bilježio brojne oscilacije. U razdoblju između dva svjetska rata na području današnje Hrvatske osobito je značajno desetljeće 1930. – 1940. u kojem je zabilježen dinamičan porast broja učeničkih zadruga. Broj im značajnije počinje rasti 1974. godine, 1985./86. u 41,2 % osnovnih škola djelovala je 361 zadruga. Nadalje, 1989. godine je prekinut sustavan rad učeničkih zadruga. Krajem lipnja 2006. godine Republika Hrvatska imala je 257 učeničkih zadruga s više od 19.800 mladih zadrugara i gotovo 3.100 voditelja i suradnika (Petak, 2006.). Danas Hrvatska ima više od 276 učeničkih zadruga.

Učenička zadruga djeluje kao jedinstvena cjelina za sve učenike jedne škole koji se dobrovoljno uključuju u rad sekcija formiranih prema sadržaju rada koji su nerijetko povezani s prirodnim, ekološkim i etnološkim resursima u kojima škola djeluje. Učenici i mještani, zajedno s učiteljem i ostalim stručnjacima, oplemenjuju prirodu, prenose znanje te traže plasman na tržištu. Razvitkom školskog sustava razvija se i oblikuje organizacija zadruga. Sadržaj rada zadruge danas ovisi o novčanim i materijalnim mogućnostima škole, interesima učenika, a eventualna dobit usmjerava se na poboljšanje poslovanja zadruge.

Učeničke zadruge imaju mnoštvo sekcija koje možemo svrstati u četiri kategorije:

- poljoprivredna proizvodnja,
- izrada uporabnih i ukrasnih predmeta,
- njegovanje rukotvorstva i narodnog umijeća (slika 2. i 3.),
- pružanje usluga.

Slika 2. Izrada predmeta na autohtonom alatu (očuvanje narodnog umijeća).

Slika 3. Proizvod učeničke zadruge spreman za plasman na tržište.

Zadruge u našim školama djeluju prema Temeljnim načelima zadrugarstva iz 1844. godine, koja su kasnije revidirana (ICA, 1966.):

1. načelo: dobrovoljno i slobodno članstvo,
2. načelo: demokratsko upravljanje,
3. načelo: ekonomsko sudjelovanje članova,
4. načelo: autonomija i neovisnost,
5. načelo: obrazovanje, uvježbavanje i informiranje članova prema zadružnim principima,

6. načelo: suradnja među zadrugama,

7. načelo: briga za zajednicu.

Zadruga djeluje kao organizacija učenika i učitelja čineći Skupštinu zadruge koja bira i imenuje Zadružni odbor. On ima ključnu ulogu u postavljanju ciljeva u skladu s djelatnošću zadruge koji su temeljeni na vrijednostima samopomoći, samoodgovornosti, demokracije, jednakosti, pravednosti i solidarnosti.

Članovi zadruge vjeruju u etičke vrijednosti poštenja i brige za druge, a zadruge implementiraju kooperativne vrijednosti u današnji obrazovni sustav kroz program rada i školskog menadžmenta. One školama pružaju jedinstvenu priliku za izgradnju školskog etosa oko zadružnih vrijednosti, potiču stvaranje prilika za učenike i nude zajednici mogućnost sudjelovanja u vođenju škole kako bi se osiguralo da škola donosi odluke koje su na dobrobit zajednice u cjelini.

Danas, učeničke zadruge djeluju u osnovnim, srednjim školama te ustanovama za djecu s posebnim potrebama, a osnovana je i studentska zadruga na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu. Učenici, uz mentorstvo učitelja i suradnju vanjskog suradnika, stječu i primjenjuju znanje i sposobnosti neposredno sudjelujući u pripremi, organizaciji i izvedbi programa (od ideje do plasmana proizvoda), vrednovanju rada te raspodjeli eventualne dobiti.

Svi zadrugari, primjereno njihovoj dobi i zrelosti, sudjeluju u radu zadruge, uključujući i upravljanje financijama. Sve škole, bez obzira na veličinu, lokaciju ili stanje, mogu imati učeničku zadrugu i koristiti prirodni svijet oko sebe kao resurs, no one ipak nisu jednako razvijene u svim osnovnim školama.

Uzajamnim djelovanjem svih aktera programa (učenika, učitelja, vanjskih suradnika, lokalne zajednice), učenička zadruga pridonosi odgoju i obrazovanju učenika, a time i razvitku poduzetništva. Usavršavanje zadruga pojačava novi impuls na polju strukovne izobrazbe i u pripremanju mladih ljudi za njihov ulazak na tržište rada.

Učeničke zadruge su potencijalno rješenje za potrebe učenika i nastavnika kako bi naučili više o poduzetništvu jer promiču svijest o ulozi poslovanja u zajednici, pripremaju mlade ljude na kritička promišljanja o složenim gospodarskim, pravnim i etičkim pitanjima te potiču suradnju između vanjskih suradnika i nastavnika.

Više je važnija uloga zadruga kao medija za prijenos mnogih ciljeva i rješenja EU na poljima kao što su politika zapošljavanja, socijalna integracija, ruralni razvoj, pa je stoga nužno da učeničko zadrugarstvo zauzme važnije mjesto u kurikulumu obrazovanja.

Uloga poduzetničkog obrazovanja u EU i međunarodnoj razini

Nužnost obrazovanja za poduzetništvo formulirano je u mnogim dokumentima Europske unije. Tradicionalno, formalno obrazovanje u Europi nije pogodno za razvoj poduzetništva. Međutim, sustav obrazovanja uvelike može doprinijeti uspješnom rješavanju poduzetničkih izazova unutar EU.

Global Entrepreneurship Monitor (GEM) je proveo istraživanje o poduzetništvu u svijetu od 1999. godine. U izvješću skupine autora (2010.), utvrđeno je da je 80% poduzetničkog obrazovanja i osposobljavanja pruženo kroz formalne kanale, kao što su primarna i sekundarna razina školovanja, te putem sveučilišnih studija. Najviša razina obrazovanja za poduzetništvo pronađena je u Finskoj i u Čileu, zemljama s državnim inicijativama usmjerenim na poticanje pojedinaca i pripremu za početak poslovanja. Obrazovanje za poduzetništvo, čini se, ima najveći utjecaj u ranoj fazi poduzetničke aktivnosti u bogatim zemljama s povoljnim institucionalnim okvirima.

Europska unija ističe kako poduzetničke kompetencije treba razvijati već od najranije dobi pa Komisija predlaže preporuke na temelju najbolje prakse u Europi, s ciljem pomoći državama članicama.

Kako razviti sustavnu strategiju za promicanje poduzetničkog obrazovanja?

1. *Razvoj poduzetništva u okviru nastavnih planova i programa za škole*

Poduzetničke vještine i razmišljanja najbolje se mogu promovirati putem učenja kroz rad i doživljavanjem poduzetništva u praksi, putem praktičnih projekata i djelatnosti; stoga je nužno definirati eksplicitne ciljeve u nastavnim programima koji će zajedno sa smjericama pružiti solidnu osnovu za razvoj poduzetničkog obrazovanja.

2. *Mjere za pružanje podrške školama i nastavnicima*

Školama treba dati podršku te poticati poduzetničke aktivnosti i programe

nastavnika (prije svega, priznavanjem satnice za vođenje učeničke zadruge koja je do sada, u većini škola, svedena na jedan sat tjedno), dok institucije poput Agencije za odgoj i obrazovanje trebaju omogućiti stručno usavršavanje nastavnika, kao i neposredno stručno iskustvo (suradnja s poslovnim partnerima). Cilj treninga i modularnih usavršavanja jest pružiti sudionicima nužne vještine i kompetencije poduzetništva (npr. poslovno planiranje, administracija, marketing, upravljanje ljudskim resursima, upravljanje projektima,...).

Obrazovanje za poduzetništvo - primjeri nekih zemalja

Slovenija - poduzetništvo u osnovnim školama odvija se kroz „Program za razvoj poduzetničke kulture i kreativnosti među mladima”, a provodi ga Centar za razvoj malog gospodarstva i podržan je od strane različitih Ministarstava. 123 osnovne škole (od 450 u Sloveniji) uključene su u „poduzetničke krugove”. Organiziran je trening za učitelje i vanjske suradnike.

Norveška - Vlada je razvila strategiju za provedbu poduzetništva u obrazovanju na svim razinama. To je postao temelj za plan razvijen od strane Ministarstva obrazovanja i znanosti 1997. godine, koji trenutno vodi obrazovanje poduzetništva na primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj razini.

Nizozemska - stvaranje posebnog povjerenstva za obrazovanje poduzetništva (od primarnog obrazovanja do sveučilišne razine) s ciljem promicanja pilot projekata i prikupljanja dobrih primjera koji se mogu lako usvojiti u drugim obrazovnim ustanovama. Financijska potpora je pružena od strane Ministarstva za razvoj metoda poučavanja te za druge aktivnosti (kao što su seminari za učitelje).

Estonija - Oko polovice svih osnovnih škola imaju poduzetničku aktivnost Junior, a oko 10% sekundarnih škola koristi mini-tvrtke. Ostvarenje programa Junior K-6 uči se kroz igru. Ove lekcije su popularne među djecom i podižu njihovu motivaciju za učenje u školi. Neki elementi toga programa uključeni su u nastavni plan i program. Na taj način većina učenika dobije uvid u neke oblike poduzetništva.

Odgoj za poduzetništvo u primarnom obrazovanju u Republici Hrvatskoj

Danas se između učeničkog zadrugarstva i poduzetništva mladih (*young entrepreneurship, young achievement*) stavlja znak jednakosti. Poduzetništvo

mladih razvilo se iz učeničkog zadrugarstva i oblika u kojem učeničke zadruge postoje i djeluju u Nizozemskoj i Velikoj Britaniji, s jedne strane, te puta razvoja učeničkog zadrugarstva, s druge.

Baranović, Domović, Štribić (2008.) smatraju da odgoj za poduzetništvo podrazumijeva intencijsku aktivnost s jasno definiranim ciljevima ili odgojno-obrazovnim postignućima učenika. Međutim, on se danas u hrvatskim školama izvodi sporadično, uglavnom na nastavi tehničke kulture u višim razredima osnovne škole ili u realizaciji ciljeva drugih predmeta, a da pri tome nije osviješten i imenovan kao obrazovanje za poduzetništvo ili poduzetnost.

Analiza istraživanja koje je provedeno u sklopu međunarodnog projekta, u organizaciji i uz financijsku podršku European Training Foundation (2007.), a proveo ga je Institut za društvena istraživanja u Zagrebu - Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja u suradnji s Učiteljskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, ukazuje na nedovoljno sustavan rad u razvoju poduzetništva i poduzetničkih aktivnosti u osnovnim školama u Hrvatskoj. Čini se kako su velike razlike među školama, kako na razini sadržaja, metoda, pristupa tako i aktivnosti za učenike, a sustavan nedostatak potpore vidljiv je na razini cjelokupnog obrazovnog sustava. Neke škole pružaju učenicima mogućnost provođenja poduzetničkih aktivnosti osnivanjem učeničkih zadruga i sličnim projektima, dok druge to ne čine.

Nacionalnim okvirnim kurikulumom (2010.) definirana je međupredmetna tema *Poduzetništvo*. Ona je interdisciplinarna tema i pridonosi međusobnom povezivanju odgojno-obrazovnih područja i nastavnih predmeta u skladnu cjelinu. U osnovi razvoja poduzetničke kompetencije, kao međupredmetne teme koja se razvija u svim predmetima, jest razvoj poduzetne osobe osposobljene za uočavanje prilika u kojima svoje ideje mogu pretvoriti u djelatnost ili pothvat u različitim situacijama: obrazovanju, radu i životu općenito, a nastavnicima je dana sloboda u izboru sadržaja, metoda, pristupa i aktivnosti za učenike.

Zaključak

Suvremena škola zahtijeva različite i inovativne pristupe u učenju koji se mogu razlikovati od uspješnih pristupa u prošlosti. Učenici napuštaju školu i velika je vjerojatnost da će se susresti s nekoliko radnih mjesta i uloga tijekom života koje

će od njih zahtijevati fleksibilnost. Stoga je važno razvijati odgoj i obrazovanje za poduzetništvo od najranije dobi. U Hrvatskoj, u primarnom obrazovanju, dobar primjer za razvoj poduzetništva su učeničke zadruge, no, čini se kako njihov potencijal nije dovoljno iskorišten. Obrazovanje za poduzetništvo, koje se razvija kao intencijska aktivnost unutar zadruge, pruža kontekst za stjecanje iskustva u kojem učenici razvijaju vlastite vrijednosti, pripremaju se za svijet rada i život u građanskom društvu. Europska komisija vjeruje da njihovu korisnost tek treba dokazati na nacionalnim, ali i europskoj razini. Pozornost osobito valja usmjeriti novim članicama i zemljama kandidatima.

Popis upotrijebljenih oznaka i kratica

Kratica	Značenje
EU	Europska unija
GEM	Global Entrepreneurship Monitor
ICA	International Co-operative Alliance

Literatura:

1. Baranović, B., Domović, V., Štribić, M. (2008, veljača). Obrazovanje za poduzetnost – perspektiva osnovnoškolskih učitelja i nastavnika. [E članak] Sociologija i prostor. 177-178 (3-4), 339-360.
2. Biljan, N. (1984). Odgojna funkcija učeničke zadruge. Zagreb: Školske novine.
3. Coduras Martinez, A. et al. (2010). (GEM) Special Report: A Global Perspective on Entrepreneurship Education and Training <http://babson.acrobat.com/p25946848/> (12.3.2011.)
4. Campbell, J. (2009). Co-operative school models. Department for Children, Schools and Families Publications <http://publications.education.gov.uk/default.aspx?PageFunction=productdetails&PageMode=publications&Produ>

- ctId=DCSF-00416-2009&. (4. kolovoza 2010)
5. Cindrić, M. (1988). Učenička zadruga u funkciji ostvarivanja cilja odgoja i obrazovanja. Magistarski rad. Rijeka: Pedagoški fakultet Sveučilišta »Vladimir Bakarić«. 130 – 148.
  6. Gardner, H. (2004). *Disciplinirani um*. Zagreb: Educa
  7. International Co-operative Alliance. Revisions Statement on the Co-operative Identity – ICA Coop (Web site) <http://www.ica.coop/coop/principles-revisions.html> (26.kolovoza 2010.)
  8. Laue, K.(2006). Entrepreneurship in kindergarten and primary schools in the county of Telemark. Entrepreneurship Education in Europe: Fostering Entrepreneurial Mindsets through Education and Learning Oslo, 26-27 October 2006. (10. travnja 2011.)
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/oslo/ws1_04_laue_en.pdf
  9. Munjiza, E. (1995). Motivacija učenika za rad u učeničkoj zadruzi. Antun Petak, (Ur.), *Prinosi obnovi učeničkog zadrugarstva: zbornik stručnih i znanstvenih priloga*. Zagreb: Hrvatska zajednica tehničke kulture.
  10. Peko, A., Munjiza, E., Cindrić, M. (2005). Uloga učeničkih zadruga u razvijanju samopoštovanja. *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*, 7 (1), 7-33.
  11. Petak, A., Hajsok, A. (2006). Uloga, djelatnost i ustroj učeničke zadruge – što je učenička zadruga? Neobjavljen rad za potrebe Seminara za voditelje učeničkih zadruga »Učenička zadruga, nacionalna asocijacija i program poticanja«, Središnji odbor učeničkog zadrugarstva Republike Hrvatske, Poreč, 18.-21. siječnja 2006.
  12. Petak, A. (2005). Smisao, svrhe, razvoj i ustroj učeničkog zadrugarstva. Željko Mataga (Ur.), *Zadružni priručnik Zagreb* (str. 80-91). Zagreb: Hrvatski savez zadruga.
  13. Popp, S. (2006). Junior Achievement K-6 programme. Entrepreneurship Education in Europe: Fostering Entrepreneurial Mindsets through Education and Learning Oslo, 26-27 October 2006.
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/oslo/ws1_03_popp_en.pdf (10. travnja 2011.)

14. Savicius, E. (2006). Strategy for economic literacy and entrepreneurship. Entrepreneurship Education in Europe: Fostering Entrepreneurial Mindsets through Education and Learning Oslo, 26-27 October 2006. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/training_education/oslo/ws6_02_savicius_en.pdf (9.04.2011.)
15. Statute for a European Cooperative Society (SCE) (5.prosinca 2007) (Web site)
http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_dialogue/l26018_en.htm (10.04. 2011.)
16. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>, (10.04.2011.)
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Nacionalni okvirni kurikulum

EDUCATION FOR ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION

Summary: The modern school increases the importance of communication and interpersonal skills, and the society needs broadly educated people prepared for new changes which requires different and innovative approaches to learning. This includes the acquisition of new skills and competences. One such competence is education for entrepreneurship, which is a cross-curricular theme and as such exists in the National Curriculum Framework. School cooperatives have had a long-standing commitment to education, and cooperative values have much to offer to current and future education. Through the adoption of cooperative values, children and young people can gain a better understanding of their roles as citizens and thus help build a more just society. In addition, the cooperative values can help schools raise standards in various ways by helping them to engage in a local community and allow for greater participation of parents and external business

associates in school life. In primary education student cooperatives are based on learning democracy, moral, civic and social responsibilities of individuals and this is practiced in classrooms and schools. The training of cooperatives adds new impetus in the field of vocational education in preparing young people for their entry to the labour market. Although formal education, as developed in Europe, is not suitable for development of entrepreneurship, it can greatly contribute to a successful resolution of business challenges within the EU.

Keywords: education for entrepreneurship, primary education, school cooperatives, cooperative values